

SAMEN VOOR KWALITEIT IN CULTUUREDUCTIE

Zevende landelijke conferentie Fonds voor Cultuurparticipatie, donderdag 15 september 2011

Afgelopen juni zette staatssecretaris Halbe Zijlstra in zijn hoofdlijnenbrief *Meer dan kwaliteit de uitgangspunten voor het toekomstig cultuurbeleid uiteen. Vanaf 2013 zal het programma Cultuureducatie met kwaliteit van start gaan. Wat betekent dit voor het werk in de praktijk? Die vraag stond centraal tijdens de conferentie in het UCK Utrecht. Staatssecretaris Zijlstra lichtte zijn uitgangspunten toe en nam het *Jaarboek Actieve Cultuurparticipatie 2011* in ontvangst, Abigail Gilmore vertelde over het Britse cultuurbeleid en Hans Esmeijer gaf zijn persoonlijke en Gelderse kijk op cultuureducatie. Daarnaast discussieerden de aanwezigen - 46% gemeentebambtenaren, 22% provinciale medewerkers en 32% 'overig' – over twaalf stellingen.*

Keynote 1: Kijkje bij de Britse burens

In haar lezing gunde **Abigail Gilmore** (directeur van het Centre for Arts Management & Cultural Policy aan de universiteit van Manchester) de aanwezigen een blik over de grens. Haar lezing was een verkorte weergave van haar artikel in het *Jaarboek Actieve Cultuurparticipatie 2011* over het cultuurparticipatiebeleid in het Verenigd Koninkrijk.

Gilmore wees op de overeenkomsten tussen ontwikkelingen in haar land en Nederland. Ook de nieuwe Britse liberaal-conservatieve coalitie snoeit fors in de uitgaven voor cultuur en verwijst daarbij, net als Nederland, naar de recessie en de te grote subsidieafhankelijkheid van culturele instellingen. Het Britse ministerie voor Cultuur, Media & Sport moet 24% van het cultuurbudget inleveren. De impact daarvan is groot. Zo heeft de Arts Council England het nationale subsidiestelsel hervormd en zijn ruim tweehonderd instellingen hun subsidie kwijtgeraakt. Ook de lokale Creative Partnerships zijn hun subsidie kwijtgeraakt, terwijl zij juist positieve resultaten boekten met op sociale doelen gericht cultuurparticipatiebeleid. Aangezien lokale overheden zich geplaatst zien voor een bezuiniging van in totaal bijna 1,9 miljard euro, komen ook hier culturele voorzieningen onder druk te staan. Gilmore vergeleek de uitgangspunten onder New Labour met die van de nieuwe coalitie. Het beleid van New Labour kenmerkte zich door strategisch instrumentalisme: cultuurparticipatie als middel voor sociale cohesie en sociale insluiting (zoals het betrekken van achterstandsgroepen bij de samenleving). Dit beleid ging gepaard met wat Gilmore de 'evidence industry' noemde: een soms bureaucratisch streven naar meten, evalueren en verantwoorden. 'New Labour heeft 8.500 effectrapportages opgeleverd, zoals Taking Part Surveys. Helaas leveren deze weinig echte informatie op.'

De nieuwe coalitie wil af van al dat gereguleer van bovenaf. Ze streeft naar een Big Society waarin actief burgerschap en democratische netwerken kernwoorden zijn. Lokale gemeenschappen maken samen keuzes voor de inrichting van hun omgeving. De vraag of cultuur belangrijk genoeg is om in te investeren, wordt niet langer (alleen) door de politiek, maar door het publiek beantwoord. 'Het publiek zal moeilijke beslissingen moeten nemen en bepalen of het geld bijvoorbeeld naar kunstprojecten, de verbetering van het openbaar vervoer of de afvalverwerking gaat.' Wat dan niet helpt, is dat juist de lokale participatienetwerken zijn weggesnoeid.

Private funding wordt al snel aangedragen als oplossing, maar Gilmore wijst erop dat de meest recente cijfers juist duiden op een daling van sponsorgelden, met wederom dank aan de recessie. Bovendien profiteren vooral grote instellingen en niet community art van sponsoring.

Desondanks was Gilmore niet pessimistisch gestemd. Ze constateerde dat het beleid van New Labour de culturele sector de nodige veerkracht heeft bezorgd. Zo is de sector beter in staat hun rol in en

belang voor de samenleving te onderbouwen. Gilmore merkte op dat het niet erg is als technocratisch meten wordt vervangen door democratische evaluatie, mits er echt wordt gekeken naar en rekening gehouden met de waarde zoals deelnemers aan sociaal-culturele projecten die ervaren. Want, zoals dagvoorzitter **Edwin van Meerkerk** (Radboud Universiteit Nijmegen) haar woorden samenvatte: cultuur is niet van de overheid, maar van de samenleving.

Halbe Zijlstra: meer focus en kwaliteit in cultuureducatie

Halverwege de middag maakte staatssecretaris Halbe Zijlstra zijn opwachting om uit handen van fondsdirecteur **Jan Jaap Knol** het eerste exemplaar in ontvangst te nemen van het *Jaarboek Actieve Cultuurparticipatie 2011*. Knol maakte een vergelijking tussen sport- en kunstbeoefening, waarbij hij erop wees dat beide vergelijkbare sociale baten hebben. Maar er zijn ook verschillen: 'In sport wint de snelste de prijs, in de kunst is de winnaar moeilijker aan te wijzen. In sport beslist het IOC wat de regels van het spel zijn, in kunst draait het juist om diversiteit en eigenheid. Precies de reden om kunstbeoefening te stimuleren.'

Daarbij zou de kunstensector wel de daadkracht en heldere doelstellingen van de sportwereld mogen lenen, vond Knol. 'Ajax kent zijn F'jes, waarom heeft elk symfonieorkest niet zijn eigen jeugdorkest? Het verwerven van kennis en smaak in kunst is immers ook een leerproces van jaren.' De fondsdirecteur betoonde zich dan ook blij met de keuze van de overheid om in te zetten op duurzaamheid. Mits de bezuinigingen de aanwezige infrastructuur niet al te zeer onder druk zetten, ligt, aldus Knol, 'een world leading position in culture education' voor Nederland eerder in het verschiet dan Olympische Spelen in eigen land.

Duidelijke doelen

Staatssecretaris Zijlstra haakte graag aan bij Knols sportmetafoor om de idee achter zijn cultuureducatiebeleid toe te lichten: 'Je wordt geen goede beoefenaar door slechts een rondje te lopen of een uurtje te turnen. Daarom is ons beleid gericht op continuïteit, kwaliteit en doorlopende leerlijnen.' Waarbij hij fijntjes opmerkte dat de rijksuitgaven voor sport aanzienlijk minder zijn dan voor cultuur.

Hij citeerde ook met instemming uit de inleiding van het Jaarboek dat cultuur van de samenleving en niet van de overheid is: Toch heeft de overheid wel een rol in cultuur en voor Zijlstra ligt die onder meer in het stimuleren van cultuureducatie. Hij noemde cultuureducatie belangrijk: voor de

persoonlijke ontwikkeling en voor de creativiteit van de samenleving als geheel. 'Creativiteit gaat bepalen hoe onze toekomstige samenleving en economie eruit komen te zien.'

Het cultuurbeleid van het rijk, door Zijlstra beschreven in zijn hoofdlijnenbrief *Meer dan kwaliteit* (juni 2011) richt zich de komende jaren op het verduidelijken wat van scholen en instellingen wordt verwacht op het gebied van cultuureducatie. Er is al veel bereikt – zie bijvoorbeeld het nog steeds groeiende aantal interne cultuurcoördinatoren – maar, stelde Zijlstra, het kan beter. 'Cultuureducatie moet voorbij de eerste kennismaking, dat ene uurtje hardlopen, komen. Nu is nog te veel gericht op vernieuwing, projecten zijn te incidenteel en er wordt niet geleerd van elkaar. Ik wil duidelijkere doelen en doorlopende leerlijnen voor cultuureducatie.'

Om dat te bewerkstelligen blijft in elk geval de voor cultuureducatie geormerkte 10,90 euro per basisschoolleerling gehandhaafd. Scholen mogen zelf weten hoe ze dit geld besteden, maar moeten wel verantwoording afleggen over geleverde prestaties (de zogeheten prestatiebox). Er moet een duidelijkere koppeling met de kerndoelen komen: 'We moeten zorgen dat cultuureducatie vanuit de kern van het onderwijs wordt aangepakt.' Daarom spreekt hij ook liever over cultuuronderwijs dan over cultuureducatie, dat klinkt minder vrijblijvend. De overheid zal explicieter het 'wat' van cultuureducatie gaan bepalen (het 'hoe' is de vrijheid van iedere school). Daarmee heeft de Onderwijsinspectie ook duidelijkere richtlijnen om scholen te beoordelen en toezicht uit te oefenen.

De diverse bij cultuureducatie (of cultuuronderwijs) betrokken overheden en partijen moeten beter samenwerken, stelde de staatssecretaris. 'Er is nu te veel versnippering. Er zijn maar liefst 1.300 verschillende projecten! Breng meer focus in de activiteiten en leer van elkaar.' Hij opende de mogelijkheid voor gemeenten en provincies om de plannen voor 2012 al aan te passen aan het nieuwe beleid. 'Dat hoeft niet, maar is wel verstandig.'

Vanuit de zaal werd de staatssecretaris gevraagd of gemeenten nu weer te maken krijgen met regels van bovenaf. Zijlstra kon hem geruststellen. Het is aan de lokale partijen zelf om te zoeken naar samenhang en samenwerking. 'We geven geen blauwdruk van bovenaf en willen juist het instrumentarium versoepelen en niet dirigistisch zijn.'

Op de vraag of creativiteit doel van het nieuwe beleid is, antwoordde Zijlstra bevestigend. 'Kinderen moeten gewapend worden met creatieve vaardigheden. Niet ieder kind hoeft fantastisch te kunnen schilderen of een instrument te bespelen, het moet wel leren creatief te denken.'

Keynote 2: Cultuureducatie met een Q

Hans Esmeijer, van 1999 tot 2011 gedeputeerde cultuur van de provincie Gelderland, voelde niets voor Zijlstra's nieuwe term 'cultuuronderwijs'. 'Juist als je scholen wilt verbinden met culturele instellingen, praat ik liever over educatie. Die term drukt beter uit dat het gaat om vaardigheden waarmee je grootgebracht moet worden.'

In een impressionistische lezing gaf Esmeijer zijn visie op wat hij cultuureducatie met een Q noemde. Die spoorde soms wel en soms niet met de opvattingen van de staatssecretaris. Zo betoonde ook Esmeijer zich een voorstander van samenhang en samenwerking. 'Mijn motto als gedeputeerde was verbinding. Een vaste zin in al mijn nota's was: 'Cultuureducatie is de hoeksteen van het Gelderse cultuurbeleid'. Cultuureducatie was en is dan ook de grootste post op de Gelderse cultuurbegroting.' Reagerend op het wat (de overheid) en het hoe (de scholen) van Zijlstra stelde Esmeijer: 'Kwaliteit van cultuureducatie begint bij scholen en niet bij een staatssecretaris. De vraag is wat een school nodig heeft. Het wat en het hoe is daarbij geen zuivere tegenstelling.'

Onder verwijzing naar de kwaliteitsmonitor cultuureducatie (CNL) stelde Esmeijer dat kwaliteit te maken heeft met inhoud, organisatie en randvoorwaarden. Hij liep deze drie langs en somde, soms stellig, soms vragenderwijs, op wat daarbij zoal komt kijken. Voor de inhoud kunnen we kijken naar de drie kerndoelen (54, 55 en 56) waarin cultuureducatie expliciet vermeld staat. 'Maar je kunt ook andere kerndoelen verbinden aan cultuureducatie.' Misschien, zo opperde hij, moet er wel een culturele canon komen. En wat verstaan we eigenlijk onder doorlopende leerlijnen? 'Is dat een rechte lijn naar de horizon, een complex wegennet, een idyllisch weggetje of een TomTom voor kunst en cultuur?'

Bij organisatie noemde hij onder meer de visie van de schooldirectie, geschoolde icc'ers, draagvlak in het team, ouderbetrokkenheid en duurzame samenwerking met de (culturele) omgeving. Bij randvoorwaarden draait het om budget, een goed gebouw, een mooi schoolplein – 'Fotografeer eens een schoolplein, wat een creatieve armoede!' – maar ook om een heldere taakverdeling tussen overheden. Dat laatste vond hij nog wat 'armoedig' verwoord in Zijlstra's hoofdlijnenbrief. 'Heeft de provincie nog een taak en verantwoordelijkheid in cultuureducatie? Daar lees ik nergens iets over. En doen alle 4.418 gemeenten mee of alleen de G32 en is het toch de taak van de provincie om de kleine

gemeenten te helpen?' Dat laatste was het voorstel van de Raad voor Cultuur en had ook Esmeijers voorkeur. Hij noemde hierbij de Gelderse cultuurpacten als voorbeeld hoe dat in praktijk zou kunnen: de provincie subsidieert vijf regio's met 50.000 euro, een bedrag dat de gemeenten uit die gezamenlijk matchen. 'Een kleine gemeente als Heumen investeert bijvoorbeeld 3.000 euro en haalt voor 100.000 euro aan culturele voorzieningen binnen.'

Uit de zaal kwam de vraag of deze cultuurpacten nog wel werken als er, bijvoorbeeld door bezuinigingen, gemeenten afhaken. Esmeijer was daar niet bang voor. 'Deze opzet is juist heel efficiënt voor gemeenten. Bovendien blijkt zo'n cultuurpact een goede partner voor sponsors. Zo sponsort de NS een van de cultuurpacten.'

Discussie over stellingen

Als strooigoed door het programma legde dagvoorzitter Van Meerkerk de zaal twaalf stellingen voor. Iedere aanwezige kon elektronisch stemmen, waarna de uitslagen direct op scherm verschenen. Aanvankelijk bleek de zaal eensgezind. Zo vond 95% dat de culturele ontwikkeling van kinderen en niet het aanbod centraal behoort te staan in cultuureducatie. Eenzelfde meerderheid vond ook dat de culturele ontwikkeling van een kind het meest gebaat is bij een meerjarig traject van kunstonderwijs. Van Meerkerk vroeg als advocaat van de duivel of het al te gemakzuchtig is om je louter te richten op onderwijs ('lekker makkelijk te managen') en niet op het vrijetijdsaanbod. Hij werd meteen unaniem op de vingers getikt: kunstonderwijs beperkt zich niet alleen tot scholen, zo vonden de aanwezigen.

Precieze taken

Naar aanleiding van een aantal stellingen over het nieuwe programma *Cultuureducatie met kwaliteit* ontspon zich een discussie over de precieze taken van provincies en gemeenten in de nieuwe cultuurplanperiode. Immers, als cultuurambtenaar bij gemeente of provincie heb je formeel niets te zeggen over de kwaliteit van onderwijs. 'Als een school andere keuzes maakt, hebben wij niets in handen', zoals iemand opmerkte.

Maar je kunt als gemeente wel een stimulerende rol spelen, reageerde fondsdirecteur **Jan Jaap Knol**. Zo werkt de gemeente Amsterdam samen met schoolbesturen aan een pilot doorlopende leerlijnen voor muziek, beeldende kunst en erfgoed. 'We leggen geen druk op scholen, maar stimuleren en faciliteren', vertelde **Fenna van Hout** (gemeente Amsterdam). 'Onze rol is die van procesbegeleider.' Behalve in Amsterdam bleek men op meer plekken bezig met doorlopende leerlijnen. Bijvoorbeeld binnen het kennisplatform Cultuureducatie in Breda. En Maastricht is radicaal gestopt met cultuureducatieprojecten in scholen. 'Ik ben het absoluut met deze staatssecretaris eens dat we moeten focussen op duurzaamheid. Daar zetten we alle middelen op in', vertelde **Jan Bessems** (gemeente Maastricht). 'Voor groep 5 zijn we al bezig een jaarprogramma op te zetten en contacten met ouders te leggen. Dat rollen we dan daarna verder uit.'

Ook over de organisatorische opzet van het nieuwe cultuureducatieprogramma leefden de nodige vragen. Is dat programma weer gericht op de 35 gemeenten? Wat gebeurt er met de kleinere gemeenten? En welke vorm van financiering wordt gekozen? **Joost Kuggeleijn** (OCW) meldde dat hierover in voorjaar 2012 meer duidelijkheid zal komen. 'Al kan ik nu wel vast zeggen dat de staatssecretaris geen voorstander is van verdelende rechtvaardigheid, maar juist ambities van overheden wil belonen.' **Loek van Tiggelen** (provincie Limburg) vroeg zich af hoe overheden met al die onduidelijkheid al in 2012 kunnen inspelen op het nieuwe programma. Dat kan, antwoordde **Knol**, door accenten te verleggen, bijvoorbeeld meer op primair onderwijs conform het nieuwe beleid. Mag er dan straks niets meer voor het voortgezet onderwijs worden gedaan? Jazeker wel, reageerde de fondsdirecteur. 'Het Rijk kiest voor het primair onderwijs, maar ik hoop natuurlijk dat jullie in je eigen beleid het voortgezet onderwijs niet helemaal loslaten.'

Het wat en het hoe

Veel verdeeldheid was er over de stelling 'Het Rijk moet bepalen wat kwalitatief goede cultuureducatie is.' **Marc Floor** (gemeente Groningen) behoorde tot de 42% ja-stemmers. 'Het Rijk bepaalt ook wat goed taalonderwijs is, dus moet het ook de norm bepalen voor cultuuronderwijs.' Maar dat is toch de taak van professionals en niet van ambtenaren, protesteren anderen.

Daarop ontspon zich een discussie over het al eerder genoemde wat en hoe van cultuureducatie. De overheid bepaalt wat kinderen moeten leren (kerndoelen), de scholen zelf bepalen op welke manier, met welke middelen en methodes ze dat kinderen aanleren. Die inhoudelijke eisen vanuit het Rijk, zo stelden diverse aanwezigen, zijn handig om scholen op aan te kunnen spreken. Of de kwaliteit nou in het wat of in het hoe zit, daarover gaf de discussie geen uitsluitsel.

Wel bleef de al dan niet terechte parallel met onderwijs in 'gewone vakken' terugkeren. Een eigen bijdrage van school en ouders aan cultuureducatie (stelling 9) vonden sommigen onzin. 'Die bijdrage vragen we toch ook niet voor rekenen en taal?!' Maar, wierp een ander tegen, als gemeente subsidiëren we ook geen rekenonderwijs, maar wel cultuureducatie. 'Dus er is toch een verschil.' Het is misschien juist dat verschil dat de overgang tussen het oude en nieuwe programma cultuureducatie tekent: een beweging vanuit de C naar de O, waarbij de cultuurambtenaren met de vraag zitten waarin zij het verschil kunnen maken. Ze onderschreven het belang van meerjarige samenwerking, duurzame samenwerking en doorlopende leerlijnen. Het is alleen nog zoeken naar passende rollen en verantwoordelijkheden voor alle partijen.

Die kunnen mogelijk liggen in het antwoord op de laatste vraag van dagvoorzitter **Van Meerkerk**, hoe te voorkomen dat scholen het nieuwe cultuureducatiebeleid alleen braaf met de mond belijden. Dat antwoord moeten we niet zoeken in meer regels en kaders, maar in bezieling, stelde **Jos Stalmeijer** (provincie Limburg): 'We moeten de bloedsomloop van cultuureducatie, de icc'ers, voeden. Zij hebben permanente behoefte aan ondersteuning. Als we dat goed doen, voedt de bloedsomloop het hele lichaam.'

Dichterlijke afsluiting

In zijn afsluiting stelde fondsdirecteur **KnoI** dat iedereen uiteindelijk het kind voor ogen moet houden waarvoor cultuureducatie is bedoeld: 'Leid je ambities steeds weer terug naar dat kind.'

Als uitsmijter berichtte hij nog het laatste nieuws rondom het verjaardagscadeau van prinses Maxima: haar donatie heeft het FCP samen met het Oranjefonds omgezet in 31 muziekprojecten door heel Nederland.

Maar de echte uitsmijter was voorbehouden aan **Gijs ter Haar**, onder meer performer, educatief consulent en (rap)dichter. Hij gaf zijn eigen dichterlijke interpretatie van alles wat er deze middag aan bod kwam. En hij had bovendien een product van cultuureducatie bij zich, in de vorm van **Frederique Pauw**, winnares van een poetry slam in Zeist. Ze droeg, zichtbaar zenuwachtig, maar gloedvol enkele zelf geschreven gedichten voor. Daarna volgde Ter Haars dichterlijke afsluiting: 'Participatie is het woord dat werelden bewegen laat (...) Zolang er mensen nog bestaan als u en ik, of Frederique, zal de kunst niet licht vergaan.'

Tekst: Bea Ros

Fotografie: Peter van Beek